

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ  
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ  
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, МУЗЕЄЗНАВСТВА ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

**ДИПЛОМНА РОБОТА З ТЕМИ:  
НІМЕЦЬКІ КОНЦТАБОРИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

здобувача  
вищої освіти  
першого освітнього рівня (бакалавр)  
спеціальності 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство»  
освітньої програми «культурна спадщина  
та пам'яткоохоронна діяльність  
Бондарук Карини Віталіївни  
Науковий керівник: доцент, доктор філософських наук,  
Сошніков Андрій Олександрович

Харків, 2022

# **ЗМІСТ**

**ВСТУП**

**РОЗДІЛ I. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА**

**РОЗДІЛ II. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА**

**ВИСНОВКИ**

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

## ВСТУП

**Актуальність теми.** З музейно - комунікативної точки зору актуальність теми, обумовлена введенням її до системи музейних комунікацій за допомогою традиційних: екскурсій, лекцій, семінарів та нетрадиційних форм системи музейних комунікацій: історичних реконструкції, фестивалів, музейних свят. Музейна діяльність набуває все більшого соціокультурного значення. На сучасному етапі музеї стають центрами освіти, комунікації, культурної інформації та творчих інновацій. Виникнення різних, раніше невідомих видів, жанрів і форм музейного мистецтва, впровадження інтерактивної культури, вплив інформаційно-комунікаційних технологій діяльності, потребують нових методологічних підходів до особливостей вивчення музейної комунікації.

Ця проблематика зближується з комунікаційними проблемами інформаційного суспільства, в яке стрімко вступає і Україна. Тому, розвиток та адаптація системи музейних комунікацій в українських музеях є невід'ємним атрибутом їх успішної конкурентоспроможності серед музеїв світу.

Введення до системи музейних комунікацій виставки “Німецькі концтабори на території України на базі музею є не випадковим і актуальним. Адже музей у контексті сучасних перетворень у суспільстві залишається найбільш доступним закладом, який здатен в силу наявності колекції, що транслює культурні цінності.

Виставка “Німецькі концтабори на території України” ставить на меті висвітлити всі можливі прийоми потреб музейної аудиторії та донести необхідну, цікаву інформацію до якомога більшої кількості людей, що сприятиме розповсюдженню серед сучасного суспільства накопичених знань.

Система музейної комунікації допоможе зробити спілкування музею зі своєю аудиторією більш цікавим і яскравим, що сприятиме підвищенню

його рейтингу і популярності.

**Об'єктом** є вивчення прикладів різних виставок на базі різноманітних музеїв як території України так і за кордоном.

**Предметом** розроблена продукція, яка представляє музей.

**Метою** дослідження даної курсової роботи є на підставі маркетингового проекту, загальних музеологічних теорій, історичних джерел та вже наявних музейних колекцій, створити екскурсію за темою, що буде цікава аудиторії.

Досягнення мети передбачає необхідність постановки і виконання наступних завдань:

- Сформулювати питання анкетування та провести опитування.
- Створити маркетинговий проект.
- Створити методичну чи авторську екскурсію.
- Розробка концепції виставки.
- Робота з літературою та джерелами.

**Історіографія.** Література використана при написанні курсової роботи розподілятимуться на дві групи: музейну та історичну.

До музейної ми можемо віднести наприклад таку роботу: Долак Я. "Музейная экспозиция – музейная коммуникация. "

Текст присвячено актуальній в умовах сучасного гуртожитку властивості теми участі музеї відвідувачів. У ній представлені результати емпіричного дослідження, яке проходило в музеї. від усвідомлення та суспільство естетичної потреба. На підставі оратора літератури робиться висновок про те, що потрібно підходити до музейної комунікації з точки зору поглядів соціально-психічних процесів.

До історичної відносимо М. Айкеля "Через брак людей... Німецька політика набору робочої сили та примусової депортації робітників із

окупованих областей України" 1941-1944 років. Ця книга підсумовує різну літературу, виступає каталізатором для розглядання проблеми з іншої сторони і представляє цілу історичну картину.

Також задля висвітлення вказаних аспектів теми була залучена **джерельна база**, її можна поділити на кілька груп.

Першу групу джерел складатимуть статистичні дані, які використовуються для порівняння певної інформації, чисел. Для теми німецьких концтаборів статистика відіграли не основну роль, бо багато даних ми не дізнаєшся ніколи, як наприклад кількість жертв у різний період чи у різних таборах.

"Сообщение Чрезвычайной важности Государственной комиссии по установлению расследований злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников о чудовищных преступлениях германского правительства в Освенцими" - збірка яка складається переважно з допитів радянських військ німецьких фашистів, та схем, які характеризують певну статистику. [25]

*Другу* групу джерел складають свідчення очевидців, спогади та мемуари. Ці джерела відрізняються образністю, ординарністю, своєрідністю. Вони є

цінним джерелом, адже в них від першої особи розповідається про події, які переживали самі автори.

Наприклад, спогади К.Живульської "Я пережила Освенцим." подає проблему зі своєї точки зору, розповідає про цей страшний час своїми життєвими прикладами, розповідями про насилля, працю та втрату родини, яку вона так більше і не побачила. Можливо її книга саме намагання знайти дітей, які могли взяти у руки написану книгу та відчуті матір, побачити ім'я на обкладинці [8].

Гарним прикладом слугує мемуари Шарлотти Мюллер, німкені я потрапила до жіночого табору та вижила. Її книга- це збірка споминів про

минуле, розповідь про побут та життя дітей та жінок, знуцання та смерть від тяжкої праці. Саме книга "Слесарная команда из Равенсбрюка" - описує події від початку затримання до свободи в'язнів, передає емоції та стан геноциду на період розгрому таборів [19].

Комплексне вивчення наведених джерел дало змогу провести історичне дослідження, підсумувати та проаналізувати проблему концтаборів у часи війни та значення історії та перемоги для сьогодення.

**Особистий внесок автора даного проекту:**

Особистий внесок автора даного маркетингового проекту полягає у тому,

що досліджена у курсовій роботі наукова проблема була творчо

інтерпретована в екскурсію. Створено маркетинговий проект, який немає аналогів.

## **РОЗДІЛ І. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА**

**Ідейний задум** експозиційного проекту "Німецькі концтабори на території України".- за допомогою музейних засобів через розкриття злочинної сутності німецьких концтаборів розкрити тоталітарну антигуманістичну сутність німецького нацистського режиму.

Рекомендації для створення архітектурно-художнього образу музейної експозиції "Німецькі концтабори на території України" мають на меті відтворити зміст теми та передати відвідувачам важливість та емоційний заряд історичного контексту.

Використання відповідної архітектурної композиції: Забудова музейної експозиції може відтворювати характеристики таборів, зокрема використовувати стилізовані простори, що нагадують бараки, загорожі чи огорожі, створюючи атмосферу автентичності.

Ефективне використання світла і звуку: Використання освітлення та звукових ефектів може створювати настрій таборів, підкреслюючи їх серйозність та трагічність. Розташування світлових джерел та звукових інсталяцій відповідно до певних зон експозиції може зміцнити сприйняття та емоційну залученість відвідувачів.

Використання речових експонатів: Відтворення автентичних речових експонатів, таких як фотографії, особисті речі ув'язнених, документи, може зміцнити зв'язок відвідувачів з історією та створити реалістичне враження від життя у концтаборах.

Використання мультимедійних засобів: Включення мультимедійних елементів, таких як відеоінсталяції, аудіогіди, інтерактивні дисплеї, може розширити сприйняття відвідувачів та зробити експозицію більш змістовною та поглибленою.

Концептуальна організація експозиції: Використання логічної послідовності в розташуванні експонатів та представлення інформації

може допомогти відвідувачам краще розібратися у темі та зрозуміти послідовність подій.

Мета цих рекомендацій полягає в тому, щоб створити зворушливий, інформативний та естетично збалансований архітектурно-художній образ, який передасть увагу до деталей, відображення емоційної сутності та сприятиме осмисленню історичного контексту "Німецькі концтабори на території України".

**Архітектурно-художнє рішення музейного проекту передбачає:**

- описання особливостей музейної території, будівлі та її планування,

необхідні розміщення експозиції;

- характеристику обладнання та його розміщення в музейному просторі;

- кольорове рішення та його обґрунтування;

- система освітлення;

- технічне оснащення (аудіовізуальна апаратура, механічні, електричні,

електронні, оптичні та інші елементи експозиційного образу);

- характеристика оригінальних образів-символів;

- загальне рішення.

**Архітектурно-художнє рішення музейного проекту передбачає:**

- описання особливостей музейної території, будівлі та її планування,

необхідні розміщення експозиції;

- характеристику обладнання та його розміщення в музейному просторі;

- кольорове рішення та його обґрунтування;

- система освітлення;



- технічне оснащення (аудіовізуальна апаратура, механічні, електричні, електронні, оптичні та інші елементи експозиційного образу);
- характеристика оригінальних образів-символів;
- загальне рішення.

**Розширена тематична структура** – перелік базових, основних експонатів-

оригіналів за кожним розділом (темою).

## РОЗДІЛ II. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА

### Методична екскурсія.

№	Тема/Пітема	Перелік експонатів	Текст	Джерела та література	Методичні рекомендації
1.	Експерименти над людьми у концтаборах		Розповідь про загальні бажання фашистів дізнатися нове з ексериментів над живими людьми та їх дикі фантазії без мети, лише ради свого бажання мучити.		Попередження щодо сильного психологічного навантаження.
1.1	Експерименти над дітьми	1. Скальпель. 2. Дитячі іграшки. 3. Ампули з речовинами. 4. Макет дитини.	- Як діти потрапляли до концтаборів. - Чим для лікарів були цікаві самі експерименти над дітьми.	Іванов О.Ф. Політика нацистського режиму стосовно етнічних німців України /	Показ макету дитини на медичному столі з розрізами по “тілу”,

				О. Ф. Іванов // Укр.іст.жу рн. 2005. – №1. – С.83-95.	які робили заради експерименту.
1.1.1		<p>Експерименти над близнюками.</p> <p>1. Шприц з хімічною речовиною.</p> <p>2. Фото близнюків з вцілілих справ концтаборів.</p> <p>3. Відео експериментів: операції над дітьми.</p> <p>4. Макет ока.</p> <p>5. Дитячі нутрощі у формаліні.</p>	<p>Розповідь про певні експерименти:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- зараження одного з близнюків різними хворобами та операція на іншому задля пошуку як організми зв'язані.</li> <li>- введення хімічних речовин у зіниці та дослідження чи можна зробити блакитний колір очей з карих та зелених.</li> </ul>	<p>Гордієнко В. В. Німецько-фашистський окупаційний режим і конфесії в Україні / В.В. Гордієнко // Укр.іст.жу рн. – 1998. – №1 – С.107-119.</p>	<p>Виключення основного світла та направлення деталізованої підсвіткою на ковбиз нутроща ми.</p>
1.1.2		<p>Експерименти над жінками та чоловіками.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Загальні питання для чого були проведені експерименти над</li> </ul>	<p>Великая Отечественная война:</p>	<p>Можливість усім бажаючим</p>

		<p>1. Презентація за темою: “Мета експериментів.”</p> <p>2. Гінекологічний набір.</p> <p>3. Радіоактивний прилад (макет).</p> <p>4. Ванна для лікування гомофобних чоловіків.</p> <p>5. Капсули з чоловічим гормоном.</p> <p>6. Гінекологічне крісло зроблене під стару версію.</p>	<p>жінками та чоловіками.</p> <p>- Види експериментів.</p> <p>- Шлях до швидкого знепліднення: вприскування хімічного розчину до матки, радіаційне випромінення, стерилізація через операцію.</p> <p>- Лікування гомофобних чоловіків через капсули з чоловічим гормоном, холодні та гарячі ванни.</p>	<p>Вопросы и ответы. П. Н. Бобылев, С. В. Липицкий, М.Е. Монин, Н. Р. Панкратов. – М.: Политиздат, 1984. – 100 с.</p>	<p>посидіти на спеціальному гінекологічному кріслі зі зв'язаними руками та ногами.</p>
2	Головні лікарі-експериментатори концтаборів.		Розповідь про основних відправлених лікарів до концтабір та їх мету, плани щодо ув'язнених.	.Щербаков І.Л. «Наказаний народ» / І.Л.	Постанова мелодії на другому

				Щербаков а. – М.: «Звенья» 1999. – 288 с	плані: “Dumblе dore's Farewell” Nicholas Hooper.
2.1	“Ангел смерті” чи Йозеф Менгеле	1. Відео-фільм, як актори грають дітей та менгеле, який намагається бути хорошим.  2. Листи родини Менгеле до лікаря.  3. Фільм розкопки могили Менгеле за кордоном.  4. Підробний паспорт Менгеле.  5. Фото старого та молодого лікаря: зміни.	- “Дядько Менгеле”, його талант бути хорошим поки це вигідно йому.  - Головні експерименти.  - Ставлення німців до Менгеле та ставлення його родини до праці лікаря.  - Життя після розпаду системи концтаборів.  - Втеча з-під варти та місце перебування до самої смерті.  - Диявол, який не отримав	Андреева И.В. Экспозици онные материалы как понятия музееведе ния: определен ие, классифик ация, характери стика основной группы / И. В. Андреева // Вестник культуры	Гра: питання - відповід ь. Екскурсо вод задає питання до теми і має отримат и відповід ь, якщ хтось знає відповід ь.

			справедливого покарання.	и искусств. – 2011. – № 1 (25). – С. 20-24.	
2.1.1		Фільм знятий по лікарю Менгеле.	- Перегляд фільму.		
2.2	Дінг Шулер та його ідея про тиф	1. Фото інфекції тифу під мікроскопом.  2. Експериментальні ліки у пробірці (макет).  3. Відео зі зверненням виживших про експеримент і як це відобразилося на теперішній стан.	- Пошук ліків від тифу. - Експерименти з різними організмами через поділення на такі групи: 1. Заражені у кімнаті без ліків. 2. Заражені з експериментальними ліками. 3. Заражені лише для того, щоб поширювати хворобу без ін'єкції. - Історія виживших після експериментів.	Гусарук В. «За колючей проволокою й німецького концлагеря.» Германия. : издание периода ДИ-ПИ. 1949. 161 с.  Свидетели обвинения : сборник воспоминаний	Перегляд короткого фільму-звернення.

				<p>бывших учеников фашистских концлагерей / Е. А. Вестолова, В.В. Иванов. – Л.: Лениздат, 1990. – 852 с.</p>	
2.3	<p>Експерименти Зігмунда Рашера</p>	<p>1. Прилад для перевірки тиску.</p> <p>2. Прилад для зміни температури у приміщенні.</p> <p>3. Фото піддослідних на сьогодні.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Спроби знайти засіб проти перепадів тиску при польотах на самолоті.</li> <li>- Методи, через які загинула велика кількість людей, а решта залишилися хворими до кінця життя.</li> </ul>	<p>Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / К. Косик. – Нью-Йорк.: Париж: Наукове Тов. Шевченка,</p>	<p>Пропозиція відчутти на собі зміну тиску через спеціальний розроблений прилад (якщо</p>

				1993. 659 с.	–	немає медични х застереж ень. )
--	--	--	--	-----------------	---	---



## ВИСНОВКИ

У ході здійснення даного дослідження отримано наступні результати.

Сформовано **ідейний задум** експозиції, який передає жахливу історію концтаборів, що розкриває сама експозиція своїм планом, експонатами, архітектурно-художнім образом. Курсова робота показує загальні характеристики концтаборів чоловічих, жіночих та дитячих; побут, покарання і буде вміщувати мотивацію до запобігання на майбутнє не повторювати такий травматичний досвід з «фабриками смерті», як ключем до вирішення проблеми. Будь-яка війна має закінчення, та на жаль при підписанні миру не повернути вбитих людей, з яких можливо був чийсь дідусь, батько, чоловік...

В основу цілісного експозиційного образу лягають **наскрізні проблеми**, які проходять через всю тему експозиційного дослідження і дають можливість дослідити та відтворити сьогодні специфіку концтаборів. Визначено наступні наскрізні проблеми:

- Історичний початок геноциду.
- Побут в'язнів протягом їх перебування у концтаборах.
- Життя українського народу під гнітом німці
  - Стан дітей яких забрали до табору.
  - Жахливі медичні експерименти.

Пам'ять сучасного населення про історію війни та про героїв, які врятували майбутнє країни.

**Розроблені рекомендації для створення архітектурно-художнього образу**, який поєднує між собою форму і зміст обраної теми. Тому при вирішенні архітектурно-художнього образу музейної експозиції "Німецькі концтабори на території України", за допомогою різноманітних музейних засобів, поєднавши речові експонати та змістовне навантаження,

яке відображено у речових та письмових джерелах, було передано змістовність, точність, образність специфіку таборів.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Авдеев С.С. Немецкие и финские лагеря для советских военнопленных в Финляндии и на временно оккупированной территории Карелии 1941-1944 г. / С.С. Авдеев. – Петрозаводск.: "Скандинавия", 2001. – 347 с.
2. Айкель М. "Через брак людей...Німецька політика набору робочої сили та примусової депортації робітників із окупованих областей України" 1941-1944 / Айкель // Укр.іст.журн. – 2005. – №6. – С.139-160.
3. Барановська Н. Експозиційна робота у діяльності музею / Н. Барановська // Historical and cultural studies. – 2015. – Vol. 2, Num. 1. – С. 13-17.
4. Великая Отечественная война: Вопросы и ответы. П. Н. Бобылев, С. В. Липицкий, М.Е. Монин, Н. Р. Панкратов. – М.: Политиздат, 1984. – 100 с.
5. Ветров В.Г. Фінансова війна третього рейху на окупованій території України в 1941-1944 рр. / В. Г. Ветров // Укр. іст. журн. – 1995. – №3 – С.93-100.
6. Гордієнко В. В. Німецько-фашистський окупаційний режим і конфесії в Україні / В.В. Гордієнко // Укр.іст.журн. – 1998. – №1 – С.107-119.
7. Гусарук В. «За колючей проволокой немецкого концлагеря.» Германия.: издание периода ДИ-ПИ. 1949. 161 с.
8. Документы и материалы к описанию второй мировой войны из архива министерства иностранных дел Германии. Л.: Лениздат, 1948. 368 с.
9. Живульская К. Я пережила Освенцим. – М.: Изд. иност. лит., 1960. – 271 с.

10. Жоэль Котек, Пьер Ригуло «Век лагерей» / Жоэль Котек, Пьер Ригуло. – М.: «Текст», 2003. – 245 с.
11. Иванов О.Ф. Політика нацистського режиму стосовно етнічних німців України / О. Ф. Иванов // Укр.іст.журн. 2005. – №1. – С.83-95.
12. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / К. Косик. – Нью-Йорк.: Париж: Наукове тов. Шевченка, 1993. – 659 с.
13. Кульчицький С. Львів, 30 червня 1941 р. / С. Кульчицький // Київ старовина. 2000. №1 С.43-44.
14. Люди, будьте бдительны! Тураев С. В., Спектор А. Л. – М.: Просвещение, 1985. – 319 с.
15. Мельникова Д., Чёрная Л. Империя смерти / Д. Мельникова, Л. Чёрная. – М.: Изд-во политической литературы, 1988. – 414 с.
16. Мірчук П. У німецьких млинах смерті. Спомини з побуту в німецьких тюрмах і концлагерях. 1942-1942 / П. Мірчук. – Нью-Йорк.: Лондон: укр.союз політ. в'язнів, 1957. – 236 с.
17. Михеенков А.М. 85 дней в блоке смерти / А. М. Михеенков. – Л.: Лениздат, 1963. – 114 с.
18. Мюллер Ш. Слесарная команда Равенсбрюка: воспоминания заключенного / Ш. Мюллер. – М.: Политиздат, 1985. – 174 с.
19. Николаева С. А. Дети и война: Очерки / С. А. Николаева; Оформл. Г. Комарова. – М.: Дет. Лит., 1991. – 160 с.
20. Нильсен М. Рапорт из Штутггофа / М. Нильсен. – Л.: Прогресс, 1966. – 231 с.
21. Освенцим: Гитлеровский лагерь массового уничтожения. – М.: Интерпресс, 1978. – 196 с.
22. Свидетели обвинения: сборник воспоминаний бывших учеников фашистских концлагерей / Е. А. Вестолова, В.В. Иванов. – Л.: Лениздат, 1990. – 852 с.

23. Сообщение Чрезвычайной важности Государственной комиссии по установлению расследований злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников о чудовищных преступлениях германского правительства в Освенцими – М.: Госполитиздат, 1945. – 31 с.
24. Уткін О. Україна в експансіоніські планах фашистської Німеччини: витоки, трансформація, сутність / О. Уткін // Україна у світовій історії. – 2014. – №1. – С.177-193.
25. Филиппов И.Ф. Записки о третьем рейхе / И. Ф. Филиппов. – М.: Владивосток, 1970. – 278 с.
26. Beneš J. Základy muzeologie. Opava: Open Education & Sciences, 1997. 179 s.
27. Cameron D. Viewpoint: the museum as a communication system and implications for museum education. *Curator*, 1968, №11 (1). Pp. 33-40.
28. Cameron D. Problems in the language of museum interpretation. *The museum in the service of man: today and tomorrow. The papers of the Ninth General Conference of ICOM (Paris)*, 1971. Pp. 89-99.
29. Deetz J. In small things forgotten. The archaeology of early American life. New York: Anchor Press/Doubleday, 1977. 184 pp.
30. Dolák J. Muzeum a prezentace [Museum and presentation]. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo Publ., 2015. 114 p.
31. Gabus J. Aesthetic principles and general planning of educational exhibitions. *Museum*, 1965. Vol. 18 (№ 1) Pp. 3-59.
32. Maroević I. Into the World of Cultural Heritage: Museology – Conservation – Architecture. Petrinja: Matica Hrvatska Ogranak Publ., 2004. 270 p. (in Croatian).
33. Mensch Peter van. Towards a methodology of museology. (PhD thesis). Zagreb: University of Zagreb Press, 1992. 60 p.

34. Stránský Z. Z. Archeologie a muzeologie [Archeology and Museology]. Brno: Masarykova univerzita Press, 2005. 315 pp. (in Czech).
35. Swiecimski J. Exponat a przedmiot muzealny. Proporzycja nowego rozumienia pojecia eksponatu muzealnego. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego [Museum Exhibit and Object. Proposal of a new understanding of the concept of the museum exhibit. Scientific papers of the Jagielloński University], in Opuscula Musealia. 1987. Pp. 99-117 (in Polish).
36. The Museum Profession: Internal and External Relations. Ed. by G. Kavanagh. Leicester: *Leicester* University Press, 1991. 178 pp.
37. Tsuruta S. Proposal for the Museum Material: Environment System, in ICOFOM Study Series. 1984. *Volume* 6. Pp. 29-39.
38. Waidacher F. Príručka všeobecnej muzeológie [Introduction to general museology]. Bratislava: Slovenské národné múzeum Publ., 1999. 477 pp. (in Slovakian).